

Присяжнюк О.С.*

РЕГІОНАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОГО СУСПІЛЬСТВА: КОНФЛІКТОГЕННІСТЬ І СУПЕРЕЧНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

У статті розглядаються досягнення та перспективи європейських зусиль в проведенні ефективного діалогу між культурами як інструменту для запобігання та вирішення конфліктів шляхом утвердження поваги до прав людини, демократії та верховенства закону. Ці універсально-загальні цінності складають саму основу європейської цивілізації. Формулювання довгострокової політики щодо заохочення міжкультурного діалогу в Європі і між Європою та її сусідами залежить від політики міжкультурного діалогу як унікальної переваги Європи.

Ключові слова: міжкультурний діалог, Європа, демократія, конфлікти, цивілізація, права людини.

В статье рассматриваются достижения и перспективы европейских усилий в проведении эффективного диалога между культурами в качестве инструмента для предотвращения и разрешения конфликтов путем утверждения прав человека, демократии и верховенства закона. Эти универсально-общие ценности составляют саму основу европейской цивилизации. Формулирование долгосрочной политики межкультурного диалога в Европе и между Европой и ее соседями зависит от политики межкультурного диалога как уникального преимущества Европы.

Ключевые слова: межкультурный диалог, Европа, демократия, конфликты, цивилизация, права человека.

This article shall focus on the achievements and perspectives of European efforts in conducting effective dialogue between cultures as a tool for the prevention and resolution of conflicts, by promoting the respect for human rights, democracy and the rule of law. These universally-shared values constitute the very foundation of the Council of Europe. In order to formulate a long-term policy for the promotion of intercultural dialogue within Europe and between Europe and its neighbours, the Council of Europe has prepared a «White Paper on Intercultural Dialogue» to cherish the thought that Europe's great cultural diversity represents its unique advantage.

Key words: intercultural dialogue, Europe, democracy, conflicts, civilization, human rights.

* здобувач кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Макаренко Є.А.

Глобальність процесів світового розвитку призводять до зіткнення різних культур і національних традицій в системі світового обміну ідеями, товарами і послугами та формують нові умови для їх діалогу. Життя людини в новому світі потребує постійного пошуку консенсусу, вміння (при взаємодії з різними культурними традиціями та системами цінностей) не відкидати їх, а, залишаючись на принципах своїх традицій та культури, поважати та розуміти. Комунікація як конститутивний елемент культури, діяльності та соціальних відносин невіддільна від процесів формування й передачі культурних смислів. Конкретний зміст інтеркультурних, загальнолюдських цінностей як універсальної метамови, в її сучасному розумінні, повинен бути значимим для кожної людини; не розділяти, а об'єднувати; знаходитися усередині загального потоку цивілізації як абсолютно необхідна його передумова. Така концепція потребує водночас суттєвого уточнення з точки зору явища крос-культурних комунікацій, адже міжкультурний діалог особливо важливий в тих суспільствах, де мають місце культурні відмінності: між поколіннями, націями, класами, групами.

Сучасна Європа розвивається в умовах співіснування на її території різноманітних етнічних культур, релігій, та групових свідомостей і цінностей. Відповіддю на виклики епохи стали доктрини «мультикультуризму», «змішаної культури», «культурної гібридизації». Європейська ідея «єдності у розмаїтті» відповідає поняттю європейської ідентичності як формули викорінення ізоляціонізму, націоналізму і сепаратизму в Європі, як приналежності до «європейської родини». Дискусії з приводу європейської ідентичності сходяться в одному, проблемою на сьогодні є не лише слідування поставленій меті створення єдиної «глобальної» цивілізації, а й задача діалогу цивілізацій з їх різноманітними релігіями, культурою, менталітетом та способом життя.

Аналізуючи пройдений у другій половині ХХ ст. шлях розвитку європейських країн, можна вже стверджувати – діалог європейських культур став дійсно вагомим компонентом у справі розбудови єдиного європейського простору як проекту свого роду «Вавилонської вежі», тобто прискороеного в часі та розширеного у просторі об'єднання принципово різних соціокультурних традицій. При цьому, культура розглядається переважно як квінтесенція всіх видів людської діяльності, звичаїв, вірувань, тобто всього матеріального та духовного, що створено людьми [1].

Однією з необхідних умов позитивної міжкультурної взаємодії є сформована ідентичність, адже країни, які не здатні відтворювати і підтримувати власну ідентичність, приречені на «розчинення» в зовнішньому середовищі. Історико-культурна спільність європейських народів налаштовує європейців на почуття приналежності до єдиної Європи, у зв'язку з чим актуалізується проблема формулювання єдиної європейської ідеї та уявлення про сукупність сутнісних характеристик європейської цивілізації, на основі яких і формується почуття європейської ідентичності. Європейська ідентичність втілюється в характеристиках, що об'єднують європейців (а одночасно і відрізняють), творять їх цивілізацію і культуру.

У суперечках про те, якою повинна бути Європа, якими повинні бути її просторові кордони, змішуються два різних підходи: політичний (Європа як «політична єдність») та історико-культурний (Європа як «історико-культурна близькість»). Варто погодитись з відомою думкою, що «Європа знаходиться там, де європейці відчувають себе європейцями», і це почуття сьогодні ґрунтується не стільки на політичних реаліях, як в першу чергу на культурних, на посиленому інтересі до історії і розумінні її як спільної європейської історії [2].

Суперечливість процесів, які відбуваються в Європі, виражається також у взаємодії регіональних і загальноєвропейських традицій. Загроза культурній ідентичності сприяє

активізації консервативних тенденцій. Регіональні рухи в наголошують на збереженні культурного різноманіття при мінімально необхідному рівні європейської єдності. Сучасна концепція Європи як федерації спільнот ґрунтується на концепції етноплюралізму, яка приймає до уваги інтереси і права народів як етнокультурних спільнот.

Однією із найвпливовіших на сьогодні європейських міжурядових організацій, яка розробляє і реалізує політику здійснення міжкультурного діалогу за умов збереження європейської культурної самобутності та ідентичності в умовах поглибленої глобалізації є Рада Європи – регіональна міжурядова організація, діяльність якої полягає в кооперації зусиль держав-членів задля забезпечення прав і свобод людини, демократії та верховенства права, становлення громадянського суспільства і поглиблення міжкультурної взаємодії через реалізацію доктрини політики культурної демократії, основними програмними напрямками якої є [3]:

- збереження суто європейської ідентичності в умовах мультикультурності, мультиконфесійності, «зіткнення цивілізацій» (Європейська культурна конвенція, Париж 19 грудня 1954 року);
- усвідомлення цінності європейської культурної ідентичності та принципу «єдність у розмаїтті»;
- сприяння міжкультурному та міжконфесійному діалогу як засобу запобігання конфліктам, засобу, що допомагає примиренню та забезпечує соціальне єднання;
- сприяння мобільності людей та об'єктів культури з тим, щоб допомогти зрозуміти культуру та культурну спадщину інших країн;
- розширення культурного співробітництва на всьому континенті;
- підтримка культурного розмаїття, громадянського суспільства та громадянства;
- забезпечення дотримання прав людини в контексті збільшення кількості національних меншин на території європейських країн (За результатами Віденської зустрічі глав держав та урядів, яка відбулась у 1993 році, Рада Європи прийняла у 1994 році Рамкову конвенцію про захист національних меншин);
- забезпечення вільного і широкого доступу до культурних надбань європейської цивілізації;
- врахування культурного фактору в контексті політичної інтеграції в межах Європейського регіону;
- пропагування ідеї міжкультурного співробітництва країн Європи та країн-сусідів у зовнішній і внутрішній політиці [4].

Європейська культурна конвенція 1955 року визначає офіційні рамки діяльності Ради Європи в сфері освіти, культури, культурної спадщини, молоді та спорту. Основними завданнями Конвенції є збереження європейської культури, розвиток взаємного порозуміння та підтримка культурного розмаїття, яке властиве різним народам. Ідея конвенції полягала в тому, щоб використати освіту та культуру задля подолання старих розмежувань, запобігання новим конфліктам та зміцнення демократії [5].

Рада Європи активно сприяє соціальному єднанню населення, зокрема інтеграції представників Першого, Другого та Третього покоління емігрантів-мусульман в європейський соціум (План дій з питань соціального єднання). Діяльність Ради Європи в сфері міграції спрямована на визначення причин міграції та на правовому статусі мігрантів, а також на проблемах інтеграції мігрантів та біженців. У центрі уваги політики Ради Європи залишаються питання інтеграції та формування керівних принципів, спрямованих на покращення стосунків в громаді, заохочення до єднання та терпимості, а також забезпечення соціальних прав мігрантів.

Але питання здійснення ефективної міжкультурної політики і визначення соціокультурного ландшафту Європи потребує транспонування теоретичних засад в практичні імплементації. Ось чому, 4 грудня 2008 року Європейська Комісія офіційно презентувала ініціативу «2008-й рік – Європейський рік міжкультурного діалогу». Ініціатива наголошує на перевагах культурного розмаїття і водночас плекає прагнення зміцнити почуття належності до спільної європейської культури. Напередодні офіційної презентації, Євробарометр (європейська служба дослідження громадської думки) опублікував огляд ставлення європейців до проблем міжкультурного діалогу. За даними дослідження, майже три чверті громадян ЄС (72%) вважають, що люди з іншою етнічною чи релігійною ідентичністю, а також громадяни інших держав, збагачують культурне життя їхньої країни. Найбільше погоджуються із цим твердженням громадяни Ірландії та Люксембургу, за якими йдуть французи, німці та фіни. Найменше дотримуються цієї думки громадяни Мальти, Кіпру, Болгарії та Румунії, однак навіть у цих країнах понад половини населення (52%-57%) вважають, що люди з іншою культурною ідентичністю мають позитивний вплив на їхнє життя. Більшість європейців досить часто стикаються із людьми іншої національності, іншого віросповідання чи іншої державної належності. 65% респондентів дослідження зазначили, що протягом тижня спілкувалися із людьми іншої культурної ідентичності. Найчастіше такі контакти мають громадяни Люксембургу (82%), Ірландії (77%), Сполученого Королівства (76%) та Австрії (75%). Лише в чотирьох із 27-и держав-членів ЄС (у Болгарії, Польщі, Румунії та Естонії) відсоток людей, що спілкувалися протягом тижня із людьми інших культур, був менше 50%. Переважна більшість європейців (83%) погоджуються з думкою, що міжкультурні контакти приносять чимало переваг. Нарешті, майже дві третини громадян ЄС зазначили, що їх зацікавлять заходи, що відбуватимуться у рамках ініціативи «2008 рік – Європейський рік міжкультурного діалогу» [6; 7].

В рамках загальноєвропейської ініціативи «2008 рік – Європейський рік міжкультурного діалогу», метою якої було зміцнення взаєморозуміння та поліпшення співіснування людей різних культур, Рада Європи презентувала Білу книгу з міжкультурного діалогу Ради Європи. Опублікований документ ілюструє концептуальні підходи РЄ до питань культурного розмаїття, що обумовлені не тільки наявністю національних меншин в країнах Європи, що утворилися внаслідок історичних подій, але й впливом глобалізаційних подій, зростаючим числом мігрантів з інших країн, що представляють різні соціокультурні, релігійні традиції. Під міжкультурним діалогом розуміється відкритий і ввічливий обмін думками між особами та групами осіб різного етнічного, культурного, релігійного та мовного походження й традицій на основі взаєморозуміння і взаємоповаги.

Габрієла Батані-Драгоні, представник Ради Європи, генеральний директор Директорату у справах освіти, культури, спадщини, молоді та спорту; координатор проекту «Міжкультурний діалог», зазначає, що узгоджений документ стане надбанням прийдешніх поколінь європейців. Згідно Білій Книзі, під міжкультурним діалогом слід розуміти «процес відкритого та ввічливого обміну думками між особами і групами осіб, що мають різне етнічне, культурне, релігійне та мовне походження і спадщину, на основі взаєморозуміння і поваги». Він вимагає свободи й здібності самовираження, бажання і спроможності чути думки інших.

Міжкультурний діалог є потужним інструментом посередництва й примирення: шляхом рішучого й конструктивного залучення, перетинаючи межі культур, він вирішує проблеми соціальної фрагментації та небезпеки і, водночас, сприяє інтеграції та соціальній єдності. В цьому контексті, свобода вибору, свобода самовираження, рівність, толеран-

тність і взаємоповага людської гідності – одні з основних засад. Ефективний міжкультурний діалог потребує багатьох рис, виплеканих демократичною культурою, включаючи широту поглядів, бажання долучитись до діалогу і дозволити іншим висловити свої точки зору, здібність вирішувати конфлікти мирними засобами й визнання обґрунтованих аргументів інших. Міжкультурний діалог сприяє зміцненню демократичної стабільності, боротьбі зі забобонами і стереотипами в суспільному житті та політичному дискурсі, створенню об'єднань різних культурних і релігійних спільнот, таким чином допомагаючи попередженню й пом'якшенню конфліктів, в тому числі постконфліктних ситуацій і «заморожених конфліктів». Проте, не варто розглядати міжкультурний діалог як універсальне рішення проблем людства, потрібно розуміти, що його дія обмежена. Часто справедливо зазначається, що діалог з тими, хто його не бажає, неможливий, однак це не звільняє відкриті і демократичні суспільства від обов'язку постійно надавати можливості такого діалогу [8].

Загальні цінності, котрі поділяє Рада Європи, є передумовою міжкультурного діалогу, адже його ефективність неможлива за відсутності поваги до рівної гідності всіх індивідумів, прав людини, верховенства права та демократичних принципів.

Таким чином, концептуальна документальна база для втілення довгострокової політики міжкультурного співробітництва була розроблена Радою Європи в рамках «Європейського року міжкультурного діалогу-2008» і втілилася в Білій книзі міжкультурного діалогу Ради Європи. Країни-члени Ради Європи активно працюють над адаптацією тексту Білої книги і, на разі, документ представлено італійською, іспанською, арабською, сербською, португальською, вірменською, турецькою, російською, німецькою та чеською версіями. Презентація версій Білої Книги здійснюється за особистої присутності Генерального секретаря Ради Європи Террі Девіса. Імплементация положень документа має стати першим кроком по реалізації наступного проекту Ради Європи – кампанії «Скажіть «ні» дискримінації!»[9].

«Європейський рік міжкультурного діалогу» мобілізував зацікавлені сторони, політичні сили та організації громадянського суспільства усієї Європи, не залишила осторонь й Україна. Як результат, в рамках проекту відбулося 524 заходи національного масштабу, розроблено 406 довгострокових проектів. У рамках Року 8 проектів було реалізовано на європейському рівні, також забезпечено підтримку європейських регіональних організацій для національних проектів у кожній з країн-членів та партнерської програми, метою яких є мобілізація громадянського суспільства. Активне залучення громадянського суспільства мало ключове значення для створення зразків хорошої практики та для визначення потреб міжкультурного діалогу [10].

Таким чином, своєчасність впровадження ініціативи «2008 рік – Європейський рік міжкультурного діалогу» не може бути недооцінена як на європейському рівні, так і на рівні національних держав як ключ до глобального розуміння та гармонійного розвитку націй. Увага, яка приділяється цьому питанню в наукових та державотворчих колах пояснюється нагальністю питання подолання ксенофобії, расової ненависті, етнічних конфліктів, а це, в свою чергу, засвідчить позитивні тенденції зміцнення взаєморозуміння та поліпшення співіснування людей різних культур на національному, регіональному та глобальному рівнях.

Література

1. Европа перемен. Концепции и стратегии интеграционных процессов: Монография. Под редакцией Глухарева Л.И.; Моск. Гос. Унт-т им. Ломоносова. – М.:Крафт+, 2006.- С. 352.

2. Якобс Дірк, Мейер Роберт. Європейська ідентичність: факти і вимисли - [Ел.рес.] // <http://dialogs.org.ua/ru/material/full/1/11.12.2008>
3. Кучмій О.П. Міжкультурне співробітництво в системі міжнародних відносин. – К., 2006.
4. Council of Europe and Intercultural Dialog - [Ел.рес.] (official website) // http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/default_EN.asp
5. Європейська культурна конвенція (Париж, 1954 рік) - [Ел.рес.] <http://www.coe.kiev.ua/docs/ets/ets018.htm>
6. Представництво Європейської Комісії «Євробарометр: європейці підтримують посилення співпраці з сусідніми країнами» - [Ел.рес.] <http://www.delukr.ec.europa.eu/page44158.html>
7. Доповідь Єврокомісії «Єдність у розмаїтті - United by diversity in 2008» - [Ел.рес.] // http://ec.europa.eu/news/employment/071204_1_en.htm
8. Біла книга з між культурного діалогу (The White Paper on Intercultural Dialogue) http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/Source/Pub_White_Paper/White%20Paper_final_revised_EN.pdf
9. Initiative 2008 – European Year of Intercultural dialog: agenda- [Ел.рес.] // http://www.interculturaldialogue2008.eu/406.0.html?&redirect_url=my-startpage-eyid.html
10. Closing Conference of the European Year of Intercultural. Dialogue 2008: New Perspectives for Intercultural Dialogue in Europe - [Ел.рес.] // http://www.interculturaldialogue2008.eu/fileadmin/downloads/documents/600-press%20releases/081112_closing_press_release_EN_1_AKS.pdf
11. Романенко Ю.В. Смыслопродуквання у соціальних системах: Монографія.- К.: 2005.
12. Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації. –К.:Довіра, 2007. –205 с. –(Словники України)
13. Президент України Віктор Ющенко видав Указ «Про проведення у 2008 році Року міжкультурного діалогу в Україні» - [Ел.рес.] <http://www.president.gov.ua/news/1014.html>
14. The European Year of Intercultural Dialog official website - [Ел.рес.] // <http://www.interculturaldialogue2008.eu>
15. Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe. Intercultural dialogue - [Ел.рес.] <http://www.culturalpolicies.net/web/intercultural-dialogue.php>